

www.fraktal.sk

Zsófia BÁRCZI
Petr BORKOVEC
Miroslav BRÜCK
Martina BUZINKAIOVÁ
Ján ČAKANEK
DALFAR
Gábor FARNBAUER
József GAZDAG
Milan HAMADA
Robert HASS
Patrícia ŽELIZŇÁKOVÁ HAVRILA
Petr HRUŠKA
Jana JUHÁSOVÁ
Michaela JUROVSKÁ

Géza KOMORÓCZY
Márton KOPPÁNY
Juraj KUNIAK
Tomáš LIETAVEC
Peter MACSOVSZKY
Marián MILČÁK
Jozef PALAŠČÁK
Stanislava CHROBÁKOVÁ REPAR
Marta SOUČKOVÁ
Zoltán SZALAY
Lenka ŠAFRANOVÁ
Róbert ŠEDIVÝ
Peter ŠULEJ
Eva URBANOVÁ
Jozef VAŠKO

časopis v časopise

Zoltán ÁGOSTON
Eva ANDREJČÁKOVÁ
Anna ANTALOVÁ
Éva BAJKAY
László BERTÓK
László DARVASI
Renata DEÁKOVÁ
Gábor DOBÓ
György DRAGOMÁN
Péter ESTERHÁZY
Renátó FEHÉR
Tibor NOÉ KISS
Dénes KRUSOVSKY
Gabriela MAGOVÁ

JELENKOR

Pál SZEREDI MERSE
Lenka NAGYOVÁ
Imre ORAVECZ
Jitka ROŽŇOVÁ
Géza RÖHRIG
Galina SÁNDOROVÁ
Lucia MOLNÁR SATINSKÁ
László SZILASI
Edina SZVOREN
Zsuzsa TAKÁCS
József TAKÁTS
Ottó TOLNAI
László TÓTH
Tímea TURI
Pál ZÁVADA

L I #
K X E festival
súčasnej
literatúry

FR<KTÁL
BEŽNÝ KULTÚRNY ŽIVOT

TABAČKA
KULTURFABRIK

Srdečne pozývame Vás, Vaše deti i Vašich rodičov na

FR<KTÁL LIVE # 4 Košice

autorské čítanie: poézia, próza, esejistika;
reč ako text

► Jana Bodnárová ► Juraj Kuniak ► Marcel Lacko ►
► Janko Mičko ► Marián Milčák ► Joe Palaščák ►
► Dalimír Stano ► James Sutherland-Smith ►

&

Stanislava Chrobáková Repar ► časopis FRAKTÁL

27. septembra 2019 (piatok) o 18:00
Tabačka Kulturfabrik Košice

*Časopis Fraktál – iná láska v stope.
Literatúra horizontálne a vertikálne.*

N O V O

CARSON HŮLOVÁ LLESHANAKU SALAJOVÁ
PRAH HŮLMBAUER MACIERZYŃSKI NEMES
ROZENBERGOVÁ ILJAŠENKO MILČÁK
PODRACKÁ JUROLEK SUTHERLAND SMITH
HVORECKÝ JANÁČ DONHAUSER A ĎALŠÍ
+ VYHLÁSENIE VÍŤAZOV
SÚŤAŽE BÁSNE SK / CZ 2019
+ 1. ROČNÍK UDELOVANIA
NÁRODNEJ CENY ZA POÉZIU
ZLATÁ VLNA 2019

novotvar.

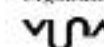
medzinárodný literárny festival

9. — 12. 10. 2019

Bratislava, Modra

www.novotvar.sk

Organizátor

 novotvar.

Podujatie ako bilový partner z verejných zdrojov
podporil fond na podporu umenia.

U.

Partneri

T V A R

EDITORIÁL

Stanislava Chrobáková Repar: *Kamarimusiikkifestivaali, irodalom – a tak d'alej* 4

V ZÁBERE

IRODALOM

Zsófia Bárczi: *Večne zelené veršovačky zo Spevníka vidieckych dievok* (úryvok; preložil Peter Macsovszky) 7

József Gazdag: *Dvaja, ktorí videli líšku* (úryvok; preložila Jitka Rožňová) 13

Zoltán Szalay: *Príbehy, ktoré nikto iný nemôže porozprávať* (článok o maďarskej literatúre na Slovensku) 19

POÉZIA

Miroslav Brück: *Priestor* a iné básne 26

Peter Šulej: *(mníchov)* a iné básne 29

ČLÁNOK

Marián Milčák: *K poetike vnemu*. Krátka nad/interpretácia Stachovej básne „Po návšteve“ 33

BESEDA

Jozef Palaščák: *Majsterka prekladu: „Koniec života s náhubkom a v klietke!“*
Rozhovor s Michaelou Jurovskou 36

PREKLAD

Robert Hass: *Czesławowi Miłoszowi do Krakova* a iné básne (preložil Juraj Kuniak) 49

Juraj Kuniak: *Celý človek* (článok) 55

ÚVAHA

Stanislava Chrobáková Repar: *Poklesnutosť vo všetkých ohľadoch*. Nevďačná súvaha
vyslaná v ústrety Novembru 58

NA MARGO

DALFAR

Na margo ničoho 62

21.

Márton Koppány: *Elijah sa zjaví* (próza – komentár; preložili Gábor Farnbauer a Jozef Vaško) 66

Márton Koppány – vizuálna poézia 67

Géza Komoróczy: *Elijah, R. Meir a majster Koppány* (článok; preložili Gábor Farnbauer a Jozef Vaško) 70

Gábor Farnbauer: *Komentár ku komentárom* (článok) 72

KYVADLO

ERIK JAKUB GROCH: NIL, ÚVOD / MELANCHÓLIA NEVIEM

Jana Juhášová: *Hlava – srdce – základ. Parfum s dlhým uvoľňovaním* 74

Lenka Šafranová: *Melanchólia? Neviem* 74

KRITIKA

Eva Urbanová: *Pôrod poetky* (M. Ábelová, Večný pocit nedele) 81

Tomáš Lietavec: *Na margo básnického debutu, ktorý netreba vynechať* (V. Nádaskay, Vynechaný spoj) 83

Dalfar: *Nech žije Balla* (Balla, Je mŕtvý) 86

Andrea Fedorková: „Stratil som kód, ktorý by dával rozprávaníu zmysel“ (Marek Vadas, Zlá štvrt) 87

Patrícia Želízňáková-Havrila: *(Ne)prehľadný zástup čudných bytostí* (B. Korun, Prídem hneď a iné básne) 90

Martina Buzinkaiová: *S ťažkým prichádza ľahké* (H. Matar, Návrat) 92

Ján Čakanek: *Štyri kriminálne príbehy; poučenie i zážitok* (F. Grillparzer, A. von Droste-Hülshoffová, C. F. Meyer, T. Fontane, Výstrel z kazateľnice) 95

ZRNKÁ

Zrnká Marty Součkovéj (A. Szerb, J. Barnes, S. Critchley) 98

HMYROM!

PETR BORKOVEC

Zvířecí záchranka 100

NA CESTE

PETR HRUŠKA

Ráno, v poledne, večer 102

BONUS

MAJÚ ČO POVEDAŤ

Róbert Šedivý: *Pri čítaní kladiem dôraz na svoj zážitok*. Rozhovor s Milanom Hamadom; prepis audiozáznamu) 103

O AUTOROCH 225

ČASOPIS V ČASOPISE / JELENKOR VO FRAKTÁLE

- Zoltán Ágoston: *Tradícia a modernosť* (EDITORIÁL; prel. Galina Sándorová) 116
- Zsuzsa Takács: *Ak teda máme dušu* (POÉZIA; prel. Jitka Rožňová) 117
- József Takáts: *Lajos Grendel (1948 – 2018)* (SPOMÍNANIE; prel. Jitka Rožňová) 119
- Péter Esterházy: *Cesta do hlbín pokutového územia* (PRÓZA, úryvok; prel. Renata Deáková) 121
- Zoltán Ágoston: *Péter Esterházy (1950 – 2016)* (SPOMÍNANIE; prel. Galina Sándorová) 126
- László Szilasi: *Plameniáci Palavasú* (PRÓZA; prel. Renata Deáková) 132
- László Darvasi: *Teplo* (PRÓZA; prel. Eva Andrejčáková) 137
- Géza Röhrig: *Ióri a iné básne* (POÉZIA; prel. Lenka Nagyová) 142
- Zoltán Ágoston: *„Hnil som ako mušľa obrastená vodným kameňom“*
Rozhovor s Gézom Röhrigom (BESEDA; prel. Lenka Nagyová) 147
- Imre Oravecz: *Stará vlasť* (PRÓZA, úryvok; prel. Galina Sándorová) 158
- József Takáts: *„Deti hrudy“ v dnešnej kultúre*. O románovej trilógii Imreho Oravecza (ČLÁNOK; prel. Galina Sándorová) 167
- Ottó Tolnai: *Večernica* (POÉZIA; prel. Gabriela Magová a Jitka Rožňová) 173
- Imre Kertész (1929 – 2016) (SPOMÍNANIE; prel. Jitka Rožňová)
Dénes Krusovszky: *Minulé storočie* 176
Tímea Turi: *Šťastný Kertész* 179
Renátó Fehér: *Appellplatz, roklina, terminál* 181
- Pál Závada: *Prirodzené svetlo* (PRÓZA, úryvok; prel. Eva Andrejčáková) 184
- László Bertók: *Chvíľa, ktorá sa iba trbliece* a iné básne (POÉZIA; prel. Lenka Nagyová) 193
- György Dragomán: *Colná kontrola* (PRÓZA; prel. Gabriela Magová) 195
- Tibor Noé Kiss: *Odstupné* (PRÓZA; prel. Lenka Nagyová) 199
- Tímea Turi: *Muži v dyme* (POÉZIA; prel. Jitka Rožňová) 202
- Edina Szvoren: *Vychádzajú mi básne* (PRÓZA; prel. Gabriela Magová) 205
- Éva Bajkay: *Bitka pri Jene*. Osud jedného divadelného večera v rukách péccských predstaviteľov Bauhausu (ŠTÚDIA; prel. Galina Sándorová a Lucia Molnár Satinská) 213
- Gábor Dobó – Pál Szeredi Merse: *„Podstatou Rakúska nie je centrum, ale periféria“*. Sieť avantgarných periodík v následníckych štátoch rakúsko-uhorskej monarchie v rokoch 1920 – 1926 (ŠTÚDIA; prel. Anna Antalová a Lucia Molnár Satinská) 218

Stanislava Chrobáková Repar

KAMARIMUSIIKKIFESTIVAALI, IRODALOM – A TAK ĎALEJ

V juhozápadnej prímorskej Raume sa minulý týždeň konal „Sviatok čiernej čipky“, na ktorý prichádzajú vďační návštevníci nielen z príslušného kraja Satakunta, ale aj z odľahlejších regiónov Fínska: otvorené domy, dvory, ateliéry, hudobné pódia, trhy i bazáry; to všetko v Starej Raume (Vanha Rauma) ako na dlani. Tento týždeň ho vystriedal festival vážnej hudby „Kamarimusiikkifestivaali“ s vrcholovými hudobníkmi aj programom (dnes pre nás zneli: Skriabin, Chačaturjan, Schnittke, Wagner a dve vskutku mladé fínske skladateľské hviezdy Outi Tarkiainen, 1985, a Ilari Kaila, 1978), koniec týždňa však bude patriť aj ďalšiemu hudobnému festivalu. „Rauma Blues“ opäť zaplní mesto, pobrežie i kemp Poroholma a fínske náture sa budú vyžívať najmä v americkom (černošskom) bluesovom rytme – takmer nijaký Európan (okrem Fínov a jedného Švéda) medzi hosťami festivalu nefiguruje.

Tieto dva týždne, keď Rauma žije intenzívnym kultúrnym životom, som ja strávila nad finalizáciou čísla *Fraktálu*, ktoré práve držíte v rukách, a komponovala jeho obsah v dobrej viere, že osloví každého a zaujme aj náročnejšie literárne publikum. Už na prvý pohľad je zrejmé, že jadro tohto vydania tvorí rozsiahly blok maďarskej literatúry a maďarskej umeleckej reflexie, ktorá sa dotýka nielen literatúry, ale aj divadla, výtvarného umenia, hudby, architektúry alebo dizajnu, a to v medzinárodnom priestore (naskakujúce paralely: zajtra je okrem iného v Raume na programe Béla Bartók) a s okrajovým pripomenutím aktuálnej storočnice Bauhausu (v ďalšom čísle sa k nemu, takisto na skok, ešte vrátíme). Blok sme pripravili spolu s Jitkou Rožňovou a ďalšími prekladateľkami z maďarčiny, ale tiež so Zoltánom Ágostonom, šéfredaktorom literárneho časopisu *Jelenkor* z Pécsu, pri príležitosti plánovaného hostovania Maďarska a maďarskej literatúry na Bibliotéke 2019 v Bratislave. Zoltán sa postaral o výber zaujímavých textov, my o preklad a jeho redakciu – tak ako to poznáme z medzinárodného projektu „Časopis v časopise“ (Slovensko), ktorý funguje už od roku 2002 a doposiaľ má na svojom konte okolo 90 bilaterálnych, ale i multilaterálnych publikačných výmen i množstvo medzinárodných podujatí. Vo *Fraktále* sme, skrátka, *Jelenkoru* ponúkli priestor, našu erudíciu, vlastnú distribúciu a čitateľské zázemie a veríme, že raz sa táto karta obráti a (naši) slovenskí autori a autorky naopak poputujú do maďarčiny... ak nie hneď zajtra, tak pozajtra určite. Nebude to v rámci tohto projektu po prvý raz.

Pestrý, ale aj náročný výber *Jelenkoru*, v ktorom je dôraz na prózu, a veru aj spomienkové žánre – mnoho veľkých maďarských spisovateľov sa s nami v ostatných rokoch rozlúčilo (o spisovateľke neviem ani o jednej; asi neumie-

rajú) –, ale aj obetavé výkony prekladateľiek, ktorým celkom iste patrí naša vďaka, vynikajúco dopĺňajú ďalšie materiály v predložennom čísle. Venovali sme im rubriky V ZÁBERE a 21.; okrem iného aj preto, lebo po maďarsky písaná literatúra vznikajúca na Slovensku skrýva mnohé prekvapenia v tom najlepšom slova zmysle – ale nepoznáme ich! a ak áno, tak len nedostatočne. József Gazdag, Zsófia Bárczi a Gábor Farnbauer sú len tri mená, ktoré sme vám mohli priamo sprostredkovať (na ochutnávku v slovenčine), ale článok Zoltána Szalaya napovie viac. Buďte/buďme na tvorbu našich národnostných menšín pozornejší, inak ukracujeme sami seba a prichádzame o zážitky; a možno, ba celkom určite aj o priateľov. Rubrika 21. zároveň v priamom prenose zverejňuje to, čo je všetkým jasné: že literatúra vždy bola, je a bude v pohybe a nijaké hranice ju nezastavia. Svoje príbuzenstvá si nájde a jej významy sa dokážu prelievať od – paradoxne – „chidských koánov“ cez rovnako múdre komentáre až po fotomontáž s vtípnou bočnou bodkou, ktorá nič neznamená (hľadajteé). Aj dve záverečné štúdie v maďarskom bloku zdôrazňujú práve tento aspekt, pravdaže vo vybraných kultúrnohistorických súvislostiach; najmä text o avantgardných časopisoch v sebe skrýva za priehrdie chcených i nechcených, a nielen významových paralel...

V čísle zároveň prinášame príspevky aj z iných súdkov: poéziu Miroslava Brúcka a Petra Šuleja – svojimi poetikami sú si oponenti, preklad básní súčasného amerického básnika Roberta Hassa od Juraja Kuniaka, interpretačný návrat Mariána Milčáka k Stachovej básni, stále rubriky Dalfara, Borkovca i Hrušku, tradičné recenzie deviatich, poctivo i prísne mysliacich kritikov (i kratšie pohľady Marty Součkovej) na knihy, ktoré hýbu Slovenskom (a ak nie Slovenskom, tak nami). Prinášame však aj tri príspevky, ktorým sa tu musím venovať jednotlivo. Prvým je rozhovor Jozefa Palaščáka s prekladateľkou Michaelou Jurovskou (v rubrike BESEDA), druhým rozhovor Róberta Šedivého s literárnym vedcom Milanom Hamadom (BONUS). Obidvaja opytovaní sú známe osobnosti, ktoré, hoci toho majú veľa za sebou, neprestajne prejavujú záujem o svoje okolie, teda o to, čím prechádzame ako jednotlivci v dnešnej spoločnosti, ale aj spoločnosť vcelku. A tak okrem toho, že sa od nich všetičo dozvedáme: čím žili a žijú, ale aj o čom premýšľajú alebo už nechcú premýšľať, sú to tiež tí najlepší partneri do diskusie i rozhladení intelektuálni „provokatéri“, ktorí neberú falošné ohľady na seba ani na iných. Presne takí, akých potrebujeme, ak sa chceme v širšom radiačnom uhle (alebo plnšom zábere) priblížiť k téme, do ktorej sa tretí spomínaný príspevok, a tým je moja „nevďačná súvaha vyslaná v ústrety Novembru“, už celkom nepokryte obúva... Či sa obúva do priveľkých, alebo do primalých topánok, posúďte sami.

Tieto tri príspevky sú zároveň (zamýšľanou i nezamýšľanou) ouvertúrou k nasledujúcemu číslu *Fraktálu*, v ktorom by mala byť téma Novembra, t. j. 30. výročia udalostí, ktoré zmenili politickú mapu sveta, jedna z kľúčových, i keď nie jediná. No čo je nemenej dôležité – 17. november 1989 nám všetkým významnou mierou, či už priamo alebo nepriamo – v závislosti od roku narodenia, vstúpil aj do osobných životov. Nechceme sa tejto téme venovať

v politickej rovine; tá nech ostane iba pozadím pre uvažovanie o kultúre, najmä vede, umení a literatúre, a o tom, čo s nimi súvisí. Budeme radi, ak spolu s osobnosťami, ktoré z redakcie oslovíme osobne (najneskôr do konca augusta), aj vy, naši čitatelia a prispievatelia, pouvažujete o tom, ako sa kultúre aj nám – a teda aj vám – už tridsať rokov darí či nedarí, resp. „kde je pes zakopaný“. Ale aj o tom, kam by sme sa mali pohnúť do budúcnosti – napriek tomu, že rovnocenne rozpracovanú kapitolu „kultúra“ by sme dnes v programoch politických strán márne hľadali. Nedovidia na ňu.

Pozývame vás: ak nechcete, aby *vaša* „súvaha v ústrety Novembru“, na margo tridsiateho výročia Nežnej revolúcie, ostala – ako odkaz uzavretý vo fľaši – skrytá pred svetom, pošlite nám ju do konca septembra 2019 na mailovú adresu fraktal.sk@gmail.com. Budeme radi, ak sa pokúsite stručne a výstižne napísať, čo podľa vás tridsať rokov, ktoré od roku 1989 uplynulo, (na) Slovensku prinieslo a čo odnieslo; pravdaže, najmä v literatúre a kultúre. Ak v rámci porovnania zabľúдите aj do príľahlých regiónov (napr. Česka a strednej, resp. postkomunistickej Európy), ešte vždy budete „v zábere“. Najzaujímavejšie (neanonymné) názory uverejníme v ďalšom čísle *Fraktálu*, ktoré vyjde o niečo skôr ako v obvyklom intervale: už 17. novembra 2019.

Ešte predtým sa však, priatelia, stretneme na Bibliotéke – aj s našimi maďarskými hosťami. Možno vám tam budem môcť porozprávať, ako môjmu uchu znela hudba Béla Bartóka po fínsky. Tešíme sa na vás, termín podujatia včas oznámime na našej internetovej stránke. Platí to aj o festivale LiKE: koncom septembra sa chystáme do Košíc; podujatie FRAKTALife #4 KE sa celkom iste postará aj o ďalší „prezentačný potenciál“ (termín komisie FPU), ktorý mu (nám) vraj chýba; svoju účasť potvrdilo deväť pozvaných hostí. No ešte predtým sa nám dostanete na kobyľku – kde? Predsa na Žilinskom literárnom festivale, kde si nás budete môcť kúpiť i objednať. Nezapudnite – sledujte nás:

www.fraktal.sk.